

ห้างสรรพสินค้ากับการก่อตัวของคนกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยา*

Supermarkets and the Formation of New Groups of People in Muang Phayao

Received: March 22, 2020

Revised: May 5, 2020

Accepted: May 25, 2020

ธมนวรรณ แจ่มจำรัส**

(Thamonwan Chaemchamrat)

วรารัตน์ ดาวสนั่น**

(Wararat Daosanan)

สุภานันท์ สำเภา**

(Suphanan Samphao)

อรอนงค์ ทองดอนใหม่**

(Onanong Thongdonmai)

อัษฎา กำใจฤทธิ์**

(Atsada Gumjairit)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาหลังการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้า และ 2) ศึกษาการก่อตัวของคนกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยาที่สัมพันธ์กับห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 26 คน ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาของเมืองพะเยาตั้งแต่ทศวรรษ 2550 ส่งผลให้มีการขยายตัวของประชากรและกลุ่มคนกลุ่มใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น บริเวณโดยรอบของห้างสรรพสินค้ากลายเป็นชุมชนใหญ่ที่เป็นส่วนขยายที่ตั้งออกไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของเมืองพะเยา การพัฒนาเมืองพะเยาและการก่อตั้งห้างสรรพสินค้าตั้งแต่ทศวรรษ 2550 ทั้ง 3 แห่ง เป็นระยะ ๆ มีความสัมพันธ์กับการก่อตัวของกลุ่มชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองพะเยาโดยประกอบอาชีพที่อยู่นอกภาคการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าห้างสรรพสินค้า แต่ละแห่งในบริบทของการขยายตัวของเมืองพะเยาเป็นพื้นที่ตอบสนองความต้องการ รสนิยมการอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการของกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ประกอบการ

* บทความนี้ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นจากรายงานประจำรายวิชาการศึกษการพัฒนาเมืองกับชนบท หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) ประจำภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2562 คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์มนตรา พงษ์นิล เป็นอาจารย์ประจำรายวิชา

** นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Student, Bachelor Degree of Liberal Arts (Social Development), School of Political Science and Social Sciences, University of Phayao, E-mail: praewlove.pl@gmail.com, Tel. 09 7276 7122

ทางการเกษตร ผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน พนักงานบริษัทเอกชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่รัฐวิสาหกิจ

คำสำคัญ: ห้างสรรพสินค้า, เมือง, ชนชั้นกลาง, วิถีชีวิต

Abstract

This research project has the objectives to 1) Study the context of change in Muang Phayao after the establishment of supermarkets and 2) Study the formation of new groups of people in Muang Phayao who are related to various types of supermarkets. This research will utilize quality-oriented research via extensive interviewing with 26 people of knowledgeable interest. This study has discovered that the development of Muang Phayao from 2550 BC has resulted in expansion of the population and an increase to new groups of people. Surroundings of supermarkets have converted into huge communities which expanded to the eastern and south parts of Muang Phayao. The mutually gradual development of Muang Phayao and establishment of three supermarkets from 2550 BC are related to the establishment of new middle class groups who lived in Muang Phayao, by joining careers outside of agriculture more. Results from this study has pointed out that various supermarkets in the image of growing up in Muang Phayao are areas for reacting to the demands and preferences in consumerism for goods and services of the various new middle class groups, including agricultural entrepreneurs, sub-entrepreneurs in communities, private company employees, students and pupils, teachers and professors, government officers and state enterprise officials.

Keywords: supermarkets, city, middle class, lifestyle

บทนำ

แนวทางการพัฒนาสังคมของไทยที่ผ่านมา ได้พัฒนาจากสังคมเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมการผลิต และการบริการที่ทันสมัย จนเกิดการขยายตัวของเมืองที่มาพร้อมกับความเจริญทางด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางให้สอดคล้องกับกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับโลก โดยมุ่งเน้นพัฒนาเศรษฐกิจที่อาศัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การส่งออก และการขยายตัวของการลงทุน จากแหล่งทุนจากภายนอกประเทศเข้ามาลงทุนภายในประเทศจนนำไปสู่การขยายตัวจากเมืองสู่ชนบท

ในปัจจุบันสังคมไทยในชนบทได้รับอิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจตามกระแสของโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมในมิติต่าง ๆ ทั้งในระดับสังคมชุมชนรวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านระบบสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงโอกาสและทางเลือกในชีวิตของบุคคลที่เพิ่มมากขึ้น (กนกวรรณ พวงประยงค์ และสานิตย์ หนูนิล, 2561, หน้า 36) ส่งผลให้การใช้ชีวิตสังคมไทยในชนบทมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสังคมเมือง หากนับความเป็นสังคมเมืองที่สมบูรณ์หรือความเจริญแล้วคือการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าหรือศูนย์การค้าภายในสังคมเมืองนั้น ๆ และเมื่อพิจารณาจากการเลือกที่ตั้งของห้างสรรพสินค้า จะเห็นได้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่นำมาสู่ความมั่งคั่งของผู้ประกอบการ แต่ในทางกลับกัน เมื่อตั้งห้างสรรพสินค้าแล้ว ภาพลักษณ์บริเวณพื้นที่ของห้างสรรพสินค้าดูมีความเป็นเมืองมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ห้างสรรพสินค้าจึงเป็นสัญลักษณ์ หรือตัวชี้วัดของความเจริญแบบสังคมเมือง

เช่นเดียวกับจังหวัดพะเยาเป็นเมืองเล็ก มีวัดและโบราณสถานต่าง ๆ ผู้คนมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย แต่หลังจากเกิดการพัฒนาเศรษฐกิจหรือพัฒนาเมือง ทำให้วิถีชีวิตของคนในเมืองพะเยาค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจนเกิดกลุ่มประชากรที่มีความหลากหลายของอาชีพ และการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาที่เข้าสู่ความเป็นเมือง หรือ ความทันสมัยนั้นมีหลายสาเหตุ เช่น การเกิดขึ้นของมหาวิทยาลัยพะเยา และห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ แต่ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ความเป็นเมืองของจังหวัดพะเยาจึงไม่ได้มีความโดดเด่นมากนัก เพราะการใช้วิถีชีวิตแบบชนบท และการรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่คนเมืองพะเยายังให้ความสำคัญอยู่มาก เมืองพะเยาจึงเหมือนเป็นกึ่งสังคมความเป็นเมือง และชนบท

แต่ด้วยความเป็นสังคมกึ่งเมืองกับชนบทของจังหวัดพะเยานี้ ทำให้ผู้คนมีความพยายามที่จะบริโภคหรือเสพความเป็นเมืองมากขึ้น เช่น หลังมีการตั้งห้างสรรพสินค้าผู้คนส่วนใหญ่มักจะเข้าไปใช้บริการ เสพความเป็นเมืองจากห้างสรรพสินค้า ซึ่งในปัจจุบันเมืองพะเยามีห้างสรรพสินค้าก่อตั้งขึ้นมากมาย อาทิ ห้างเจริญภัณฑ์ ที่ตั้งอยู่กลางเมืองพะเยาและเกิดขึ้นมานานแล้ว คนพะเยาส่วนใหญ่จึงรู้จักและนิยมใช้บริการอยู่เป็นประจำ แต่การพัฒนาที่ไม่สิ้นสุดของความเป็นเมืองทำให้เกิดห้างสรรพสินค้าเพิ่มขึ้นอีก เช่น ห้างโลตัส ห้างแม็คโคร ห้างท็อปพลาซ่า ตามลำดับ ซึ่งห้างสรรพสินค้าเหล่านี้ได้ขยายความเป็นเมืองออกไปในบริเวณกว้างจากเมืองสู่ชนบท ทำให้เกิดประชากร คริวเรือน รวมถึงร้านค้าต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และวิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง

ด้วยปรากฏการณ์การณดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาหลังการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าและการก่อตัวของคนกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยาที่สัมพันธ์กับห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาหลังการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้า
2. ศึกษาการก่อตัวของคนกลุ่มใหม่ในเมืองพะเยาที่สัมพันธ์กับห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ

ทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีคตินิยมแบบเมืองโดยหลุยส์ เวิร์ธ (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2554) เสนอว่า บริบทของเมืองได้สร้างวิถีชีวิตแบบใหม่ให้กับชาวเมือง ซึ่งปรากฏจากแบบแผนการใช้ชีวิตทั้งในด้านภายใน เช่น วิถีคิด ความเชื่อ ค่านิยม การพูด และภายนอก เช่น การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น โดยองค์ประกอบที่เป็นตัวกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ดังกล่าวประกอบด้วย ขนาด ความหนาแน่นและความต่างแบบ ดังนั้นในระดับจิตวิทยา ยิ่งเมืองที่มีผู้คนจำนวนมากอยู่กันอย่างหนาแน่นและมีความแตกต่างกันในเชิงสังคมและวัฒนธรรมมากเท่าไร สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลให้ผู้คนในสังคมเมืองเกิดความเครียดและจำเป็นต้องมีการปรับตัว ปกป้องตนเองจากการถูกกวน ผู้คนในสังคมเมืองจึงแนวโน้มที่จะปรับตัวเองเพื่อรักษาความสมดุลของจิตใจ พฤติกรรมของคนเมืองที่สะท้อนออกมาให้เห็นได้แก่ การเป็นคนที่รู้จักชั่งตวงวัดด้วยเหตุผล ความคิดที่หลักแหลม มีความรู้สึกที่เห็นทางทางอารมณ์จากผู้อื่น

ในระดับโครงสร้างสังคม เวิร์ธ อธิบายว่า การที่ผู้คนจำนวนมากอยู่กันอย่างหนาแน่นและมีความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมสูง จึงส่งผลให้เกิดการจำแนกแตกต่างในสังคมเมืองเห็นได้ชัดเจนจากการแบ่งแยกแรงงานมีการแบ่งสถานที่ในการประกอบกิจกรรมกิจกรรมต่าง ๆ เกิดสถานบันทางสังคม ประเภทต่าง ๆ ขึ้นทำให้ผู้คนมีแบบแผนการใช้ชีวิตและมีหน้าที่ในแต่ละเงื่อนไขเวลาแตกต่างกัน โดยสรุปวิถีชีวิตแบบเมืองในทัศนะของเวิร์ธจึงเป็นสิ่งที่คุกคามต่อระบบประสาทคนเมือง ทำให้เกิดการจำแนกแตกต่างขึ้นในสังคม สิ่งทีก่อให้เกิดปรากฏการณ์เหล่านี้ขึ้นเป็นผลมาจากเงื่อนไขเชิงโครงสร้างด้านประชากร ได้แก่ จำนวนที่มีมหาศาล ความหนาแน่นทำให้อยู่อย่างแออัดและความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมที่มากหน้าหลายตาในเมือง วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยในเขตเมืองตามทฤษฎี เมืองหรือมหานคร ประกอบไปด้วยผู้คนที่มาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมากและหนาแน่น ผู้คนมีความแตกต่างกันมากทางสังคมและวัฒนธรรม ด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์แบบทุติยภูมิ ผู้คนไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว ผิวเผิน ชั่วคราวและมีเพียงด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตเท่านั้น ดังนั้น คนในเมืองจึงเป็นคนที่ใช้เหตุใช้ผลมีความเป็นอยู่อย่างซับซ้อนและเป็นบุคคลที่ค่อนข้างโดดเดี่ยว (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2554)

กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) เป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะสร้างหรือเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนที่ผู้คนอาศัยแบบเบาบางหรือชุมชนชนบทหรือพื้นที่ว่างเปล่าให้กลายเป็นเมือง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ ซึ่งสาเหตุหลัก ๆ เป็นผลมาจากกระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

กระบวนการกลายเป็นเมืองเป็นการกระจายอิทธิพลของสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท คือ การนำสิ่งที่มีอยู่ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นระบบการปกครอง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม แผนการพัฒนาเมือง การขยายเขตเมือง จึงส่งผลให้พื้นที่ชนบทได้รับรูปแบบลักษณะเมืองเข้าไปจนเปลี่ยนสภาพกลายเป็นเมืองในที่สุด กระบวนการกลายเป็นเมืองเป็นการเคลื่อนไหวของประชากรจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง โดยเกิดจากปัจจัยใน 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยแรงผลักดันจากพื้นที่อยู่เดิม (Push Factors) ซึ่งเกิดจากประชากรที่อยู่ในพื้นที่เดิมย้ายถิ่นไปในเมืองเพื่อตั้งถิ่นใหม่ และปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) เป็นแรงดึงดูดของเมืองที่ทำให้ผู้คนต่างอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่เมือง กระบวนการกลายเป็นเมืองเป็นการปรับรูปแบบอาชีพจากสังคมเกษตรกรรมพื้นฐานไปสู่สังคมที่ไม่ใช่เกษตรกรรม เป็นการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางอาชีพของสังคมที่ผู้คนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก กลายมาเป็นสังคมที่มีแต่ผู้ประกอบการอาชีพในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคการให้บริการเป็นจำนวนมาก กระบวนการกลายเป็นเมืองเป็นการปรับรูปแบบใช้ชีวิตทางสังคมจากความเป็นทางการและไม่ซับซ้อน ไปสู่การใช้ชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นทางการมีความสลับซับซ้อน กล่าวคือเป็นการปรับรูปแบบการใช้ชีวิตแบบดั้งเดิมเรียบง่ายที่มีกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเป็นแนวทางกำกับเข้าไปสู่ระบบความสัมพันธ์แบบ องค์กรสมัยใหม่ที่มีความเป็นทางการสูงภายใต้ หลักเหตุผลเป็นตัวกำกับ (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2554)

2. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วีระ อนันต์ธนาโรจน์ (2531) ได้ศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลกที่อธิบายถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีกที่มีต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายที่ตั้งของครัวเรือน สถานภาพทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของผู้บริโภค วิธีการและความถี่ในการเดินทาง และลำดับความสำคัญของตัวแปรต่าง ผลการวิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีกมีผลต่อ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเดินทางจับจ่าย จากเดิมซึ่งเคยจับจ่าย ณ ร้านค้าละแวกบ้านมาจับจ่ายยังห้างสรรพสินค้าใจกลางเมือง โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ของครัวเรือน การมีรถจักรยานยนต์และรถยนต์ วิธีการและความถี่ในการเดินทาง สำหรับตัวแปรอันเป็นเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีความสำคัญสูงสุดได้แก่ “ความหลากหลายของชนิดสินค้า” ในขณะที่ “ราคา” ซึ่งตามสมมติฐานการวิจัยคาดว่าจะมีความสำคัญสูงสูดนั้นกลับมีความสำคัญไม่มากนัก

ทรงชัย ทองปาน (2562, หน้า 23-41) ได้ศึกษาการขยายตัวของเมืองกับการลดลงของสวนทุเรียนนนท์ เนื่องจากจังหวัดนนทบุรีมีพื้นที่อยู่ติดกับกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการพัฒนาดินเพื่อที่อยู่อาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง จนเกิดการเชื่อมต่อ

ระหว่างเมืองกับเมืองและเมืองกับชนบท พบว่าการขยายตัวของเมืองไม่ใช่สาเหตุหลัก ที่ทำให้สวนทุเรียนลดจำนวนลง แต่สาเหตุหลักเกิดจากปัญหาน้ำท่วมและน้ำเค็มที่ทำให้สวนทุเรียนนนท์ค่อย ๆ หายไป ในปัจจุบันทุเรียนนนท์ไม่ได้มีความหมายแค่เพียงสินค้าประเภทผลไม้เพื่อการบริโภคอย่างเดียวเท่านั้น แต่ทุเรียนนนท์ยังเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดนนทบุรี เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา และด้วยจำนวนพื้นที่สวนทุเรียนที่ลดจำนวนลงอย่างมากทำให้ทุเรียนนนท์มีความหมายใหม่ว่าเป็น “พืชที่ควรอนุรักษ์” จนทำให้เกิดปฏิบัติการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์จนทำให้พื้นที่เพาะปลูกขยายตัวเพิ่มขึ้น ดังนั้นการขยายตัวของเมือง การเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คน ที่แม้จะเข้ามาอยู่ในภูมิทัศน์กึ่งเมือง กึ่งชนบทแต่ยังมีพฤติกรรมบริโภคแบบเมือง การเข้ามาของห้างสรรพสินค้าที่มาพร้อมกับคนเมือง ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางของพื้นที่สำหรับการบริโภคแบบเมืองของคนที่อยู่ในเขตชานเมืองทำให้ทุเรียนนนท์เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองพื้นที่ และผู้คน ได้ชัดเจนมากขึ้น

คณะผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาเรื่องผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีกต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก (วีระ อนันต์ธนาโรจน์, 2531) ที่อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเดินทางจับจ่าย มีตัวแปรที่สำคัญต่างลำดับ ได้แก่ ที่ตั้งของครัวเรือน ประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของผู้บริโภค เป็นเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงการใช้บริการร้านค้าปลีกมาเป็นการใช้บริการห้างสรรพสินค้า ซึ่งทางคณะผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำตัวแปรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการบริโภค มาอธิบายในเรื่องพฤติกรรมการเลือกใช้ห้างสรรพสินค้าของคนในเมืองพะเยา ก่อนและหลังการเกิดห้างสรรพสินค้า และการศึกษาเรื่องการขยายตัวของเมืองกับการลดลงของสวนทุเรียนนนท์ (ทรงชัย ทองปาน, 2562, หน้า 23-41) ซึ่งการขยายตัวของเมือง ทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับเมืองและเมืองกับชนบท จากการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คน การเข้ามาของห้างสรรพสินค้าที่มาพร้อมกับคนเมือง จนกลายเป็นศูนย์กลางของพื้นที่สำหรับการบริโภคแบบเมืองของคนที่อยู่ในเขตชานเมือง ในขณะที่คณะผู้วิจัยเห็นว่า สามารถประยุกต์ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาหลังการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้า

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีพื้นที่การศึกษาในเขตห้างสรรพสินค้าในเมืองพะเยา ได้แก่ ห้างเจริญภัณฑ์ ห้างโลตัส ห้างแม็คโคร และท็อปพลาซ่า ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสำรวจ และการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีความกระชับ และประหยัดเวลา ถือเป็นการเปิดโอกาสแก่ผู้ให้ข้อมูล ให้ข้อมูลที่จำเป็นที่มีมากกว่าในข้อคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ โดยมีแนวคำถามประกอบด้วยหัวข้อ 1) ประวัติความเป็นมาในการก่อตั้งห้างสรรพสินค้าในแต่ละสถานที่ 2) บริบทของตำแหน่งที่ตั้งของห้างสรรพสินค้ากับการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยา และ 3) รูปแบบวิถีชีวิตของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้บริการที่ห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ

ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความสามารถหรือผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญหรือกลุ่มเป้าหมายที่ผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถตอบคำถามได้สอดคล้องและเหมาะสมตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งมีทั้งหมด 28 คน ประกอบด้วย

1) ผู้จัดการห้างสรรพสินค้า จำนวน 1 คนต่อหนึ่งห้างสรรพสินค้า รวม 4 คน

2) กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาเช่าพื้นที่ห้างสรรพสินค้าในการค้าขายจำนวน 4 คนต่อ 1 ห้างสรรพสินค้า รวม 16 คน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นการคัดเลือกมาทั้งหมด โดยการสำรวจจากการลงพื้นที่ในบริเวณห้างสรรพสินค้า โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ เป็นคนพะเยาโดยกำเนิด หรืออาศัยในเมืองพะเยามานานมากกว่า 10 ปี หากเป็นผู้จัดการห้างสรรพสินค้าต้องมีอายุงาน หรือประสบการณ์ตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป ในส่วนของพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาเช่าพื้นที่ในห้างสรรพสินค้าต้องมีระยะเวลาในการเช่าตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป

3) กลุ่มลูกค้าหรือผู้มาใช้บริการห้างสรรพสินค้า จำนวน 2 คน ต่อหนึ่งห้างสรรพสินค้า รวม 8 คน

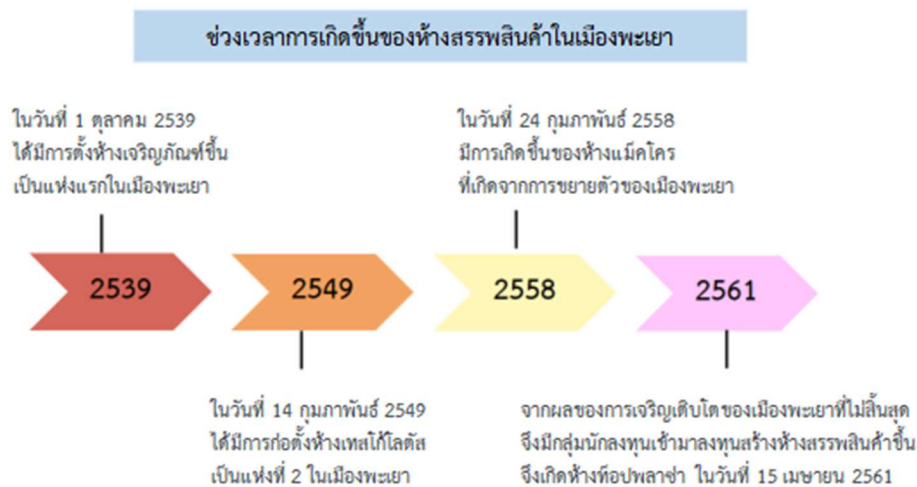
คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง โดยนำมาเรียบเรียง และวิเคราะห์ผลการศึกษาในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

1. การเปลี่ยนแปลงเมืองพะเยาหลังการเกิดห้างสรรพสินค้า

พื้นฐานทางสังคมของจังหวัดพะเยาเป็นสังคมชนบท ซึ่งมีประเพณีวัฒนธรรมที่เก่าแก่ มีวัดวาอารามมากมาย เช่น วัดโคกคำ วัดจอมทอง วัดติโลกอาราม เป็นต้น และมีวิถีชีวิตเป็นแบบชนบทดั้งเดิม ผู้คนในเมืองพะเยาประกอบอาชีพเกษตรกรรม และบางส่วนประกอบอาชีพรับราชการ จึงทำให้ผู้คนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ คนพะเยาใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองหรือปลูกขึ้นเองมาประกอบอาหาร เช่น ผักบุ้ง คื่นช่าย พริกขี้หนูสวน ใบตำลึง ข้าวโพด ข้าว และยอดอ่อนของผักต่าง ๆ ส่วนเนื้อสัตว์ได้จากการเลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร เพื่อบริโภคในครัวเรือน เช่น ไก่ ปลา หมูและเป็ด เป็นวิถีชีวิตที่ไม่ต้องหาซื้อจากที่อื่นเก็บจากพืชผักสวนครัวของตนเอง หากเหลือใช้ก็นำไปขายตามตลาดสด ตลาดในชุมชน ข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ หาซื้อจากร้านขายของชำในชุมชน ด้วยเหตุนี้วิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาจึงมีความเรียบง่าย และประเพณีวัฒนธรรมที่โดดเด่น ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ว่า “...เดิมเมืองพะเยายังไม่มีตึกบ้านอาคารที่เป็นปูน มีแต่บ้านทำด้วยไม้ ข้าวของเครื่องใช้จะซื้อตามร้านค้าในชุมชน ในตลาด ยังไม่มีหรรษา ห้าง สมัยนั้นมีตลาด ร้านค้าก็ดีแล้ว ปลูกผักกินเอง พริก กะเพรา ผักบุ้ง เตยวันนี้ก็ผักแพงมาก...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, 2 มีนาคม 2563)

ต่อมาเมืองพะเยาเริ่มเกิดการเจริญเติบโตของเมือง ที่ได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เมืองพะเยามีการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวของเมืองมากขึ้น ทั้งด้านประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ปัจจัยหลักของการขยายเมือง คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัย เข้ามาค้าขาย ส่งผลให้เมืองพะเยา มีการขยายตัวออกเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น และการขยายตัวของเมืองนั้นทำให้นักลงทุนเข้ามาลงทุนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้า เพราะการก่อตั้งห้างสรรพสินค้าส่วนใหญ่จะพิจารณาจากเศรษฐกิจของเมืองๆ นั้นว่ามีการพัฒนาและประชากรมากน้อยเพียงใด

รูปที่ 1 ช่วงเวลาการเกิดห้างสรรพสินค้าในเมืองพะเยา

เมืองพะเยามีห้างสรรพสินค้าท้องถิ่น ชื่อว่า “ห้างเจริญภัณฑ์” ที่อยู่คู่เมืองพะเยามานานถึง 24 ปี เป็นห้างสรรพสินค้าแห่งแรกในเมืองพะเยา เริ่มแรกได้เปิดค้าขายชุดนักเรียน และเป็นร้านสะดวกซื้อที่มีของหลากหลาย ต่อมาเมื่อเมืองพะเยามีความเจริญทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการขยายธุรกิจครอบครัวที่จัดซื้อพาณิชย์ว่า ห้างเจริญภัณฑ์ และมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ห้างให้มีความกว้าง สินค้าที่มีอยู่ห้อยทั้งเสื้อผ้า รองเท้า เครื่องสำอางและของใช้อุปโภคบริโภคให้แก่คนเมืองพะเยาให้เข้ามาใช้บริการ เมื่อเวลาผ่านไปเกิดการเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดห้างโลตัส ที่จำหน่ายสินค้าทั้งปลีกและส่ง จึงทำให้ห้างเจริญภัณฑ์ผันตัวมาขายสินค้าส่งร่วมด้วย

ต่อมา ห้างเทสโก้โลตัส ได้เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2549 เป็นผลพวงมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจากจังหวัดใกล้เคียง คือจังหวัดลำพูนที่ได้มีการสร้างห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัสขึ้นมาในเวลาเดียวกันกับห้างโลตัสของเมืองพะเยา ทำให้ทางห้างเล็งเห็นโอกาสทางการค้า ซึ่งห้างโลตัสได้ตั้งเป็นห้างสรรพสินค้าแห่งที่ 2 ของเมืองพะเยา ตำแหน่งที่ตั้งติดกับถนนเส้นหลัก ทำให้ผู้คนในเมืองพะเยาสามารถเข้ามาใช้บริการได้สะดวก และหลังจากการก่อตั้งห้างโลตัส ทำให้คนในเมืองพะเยาหันมาเป็นผู้ประกอบการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภายในตัวห้างสรรพสินค้ามีการเปิดพื้นที่เช่าค้าขาย ทำให้ผู้ประกอบการต่างหันเข้ามาเช่าพื้นที่ เพราะห้างโลตัสในปีที่เปิดนั้นมีความสะดวกสบาย บริการและสินค้าที่หลากหลาย มีทั้งการค้าส่งและการค้าปลีก ทำให้ห้างโลตัสเป็นห้างหนึ่งเดียวที่ได้รับความนิยม

ห้างแม็คโคร ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2558 เป็นห้างสรรพสินค้าที่เน้นสินค้าส่งเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เป็นห้างที่เริ่มเป็นที่นิยมหรือจุดสนใจของผู้ประกอบการร้านค้าต่าง ๆ เนื่องจากมีสินค้าที่ราคาถูก สดใหม่และสถานที่ตั้งสะดวกต่อการเข้าใช้

บริการ หลังจากการเกิดห้างแม็คโครมีผู้ประกอบการร้านค้าเกิดขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นตามบ้าน ดึกหรือห่อแฉกก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน เพราะการเข้าถึงวัตถุดิบที่ง่ายและรวดเร็วที่หาซื้อได้จากแม็คโครห้างแม็คโครจึงเป็นเหมือนตลาดขนาดใหญ่ที่พกพาความสะดวก ความสดใหม่และการเข้าถึงได้ตลอดเวลา ส่งผลให้เศรษฐกิจหลังจากการเกิดขึ้นของห้างแม็คโครมีการพัฒนาที่รวดเร็ว จนเกิดห้างที่อุปพลาซ่าขึ้นมามากอีกภายในระยะ 4 ปีต่อจากนั้น

ห้างท็อป พลาซ่า ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2561 เป็นห้างที่ได้ความนิยมมากหลังจากการตั้งห้างสรรพสินค้า เนื่องจากสถานที่ตั้งเหมาะสม มีบริการและสินค้าที่มากมาย ทำให้ผู้คนในเมืองพะเยามักเข้าไปใช้บริการและเป็นห้างที่สังเกตเห็นชนชั้นกลางเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการ พนักงานบริษัท หลังจากการเกิดห้างท็อป พลาซ่า ห้างกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่ง ที่เป็นการรวมกลุ่มของคนแต่ละชนชั้นมาทำกิจกรรมร่วมกันเพิ่มมากขึ้นในเรื่องการบริโภคสินค้าและบริการภายในห้างสรรพสินค้า

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าทิศทางของเมืองพะเยาค่อย ๆ มีการเจริญเติบโต สังเกตได้จากการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าและการขยายตัวของเมืองพะเยามีความสอดคล้องกับพื้นที่ผังเมืองรวมเมืองพะเยาใน พ.ศ. 2548 ดังรูปภาพที่สอง ซึ่งมีการขยายตัวของพื้นที่ทางเศรษฐกิจออกไปทางทิศตะวันออก เนื่องจากการก่อตั้งแหล่งที่อยู่อาศัยใกล้ ๆ ความเจริญ เพื่อความสะดวกในการเข้าถึง และพื้นที่ส่วนใหญ่จะติดกับถนนเส้นหลัก เพราะเมืองพะเยาเดิมมีความหนาแน่นในเรื่องของอาคารบ้านเรือน จึงได้มีการขยายออกไปในทิศตะวันออกของเมืองพะเยา เช่นเดียวกับห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัส แม็คโคร และท็อปพลาซ่าในอำเภอเมืองพะเยาก็ก่อสร้างในทิศตะวันออกของผังเมืองรวมเมืองพะเยาหลัง พ.ศ. 2548 เช่นเดียวกัน

รูปที่ 2 ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2548 (ราชกิจจานุเบกษา, 2548)

2. รูปแบบวิถีชีวิตของคนเมืองพะเยากับห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ

จากการเจริญเติบโตของเมืองพะเยา ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่จุดที่ทำให้เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตนั้น คือ หลังจากการเกิดห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ซึ่งห้างสรรพสินค้าเหล่านี้พยายามที่จะนำเสนอความทันสมัย ความแปลกใหม่และความสะดวกสบาย เพื่อดึงดูดคนเมืองพะเยาหรือประชากรทั่วไปเข้าไปใช้บริการ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาที่เปลี่ยนแปลงไปหลังการเกิดห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ และแสดงให้เห็นถึง ดังต่อไปนี้

ห้างเจริญภัณฑ์เป็นห้างคนเมือง หัวใจคนเมือง ถือเป็นห้างที่เน้นบริการของใช้ในครัวเรือน ราคาจับต้องได้ และมีที่ตำแหน่งที่ตั้งสะดวกในการเข้าใช้บริการ คนในเมืองพะเยาส่วนใหญ่จะนิยมบริโภค ยิ่งในปัจจุบันมีนโยบายจากรัฐในเรื่องของบัตรสวัสดิการรัฐ ผู้คนในเมืองพะเยาก็ใช้บริการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากห้างเจริญภัณฑ์มีการรองรับบัตรสวัสดิการนี้ กลุ่มที่ใช้ห้างจะเป็นพวกพ่อบ้านแม่บ้านที่ถือบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

“...ที่ใช้บริการห้างสรรพสินค้าเจริญภัณฑ์เนื่องจากห้างมีความสะดวกสบายต้องการอะไรมาซื้อที่ห้างได้หมด แตกต่างจากสมัยก่อนนะ ถ้าต้องการอะไรหาได้ยากจะซื้ออะไรแต่ละทีก็ต้องรอหลายวัน บางทีร้านขายของแถวบ้านก็ไม่ค่อยมีของที่ต้องการบางทีก็หมด ห้างก็มีบทบาทต่อชีวิตอย่างมากถือเป็นสถานที่ ที่ครอบครัวมาทั้งร้านอาหาร เครื่องเล่นเกม และยังมีธนาคารในห้างอีก ตอนนี้เจริญภัณฑ์รองรับบัตรสวัสดิการแห่งรัฐก็ง่ายต่อการใช้จ่ายมากขึ้น...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2, 2 มีนาคม 2563)

ต่อมาเกิดการเกิดขึ้นของห้างโลตัส เป็นห้างที่มีสินค้าราคาถูกที่สามารถจับต้องได้และขายบริการสินค้าปลีกส่ง มีช่วงเวลาในการลดราคาของสินค้าที่ยาวนาน และมีการบริการที่ครบวงจร เช่น มีสถานที่พักรับประทานอาหาร มีบริการจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟและบริการชำระเงินประเภทต่าง ๆ ทำให้กลุ่มคนในเมืองพะเยาเริ่มหันเข้ามาใช้บริการเพื่อสนองต่อความต้องการตน เช่น ห้างโลตัสมักจะมีช่วงเวลาลดราคาสินค้า หากคนที่เข้ามาใช้บริการบ่อยมักจะรู้ช่วงเวลานั้นและเข้ามาจับจ่าย กลุ่มคนในพะเยาทั่วไปสามารถเข้ามาใช้ได้

“...เป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ขายของในห้างโลตัส เดิมเป็นคนพะเยา มาทำงานในห้างโลตัส มา 5 ปี มาทำงานที่นี่มาจากการแข่งต่อพ่อค้าแม่ค้าคนก่อน เพราะว่าห้างโลตัสเป็นห้างที่รองลงมาจากห้างเจริญภัณฑ์ น่าจะขายได้สะดวกกว่าห้างอื่น ๆ เพราะลูกค้าส่วนใหญ่ก็จะมาซื้อของกินของใช้ รองจากห้างเจริญภัณฑ์ ห้างโลตัสก็กลุ่มคนที่หลากหลายในการมาใช้บริการ ไม่ว่าจะเป็น เด็กนักเรียน เวลาเลิกเรียนก็จะมาเดินเล่น หรือกินข้าวและคนทำงาน การเปลี่ยนแปลงในพะเยา ก็เห็นถึงว่าเมื่อก่อนเศรษฐกิจในการค้าขายดีกว่าสมัยนี้ เพราะมีปัจจัยเข้ามาหลาย ๆ อย่าง อย่างเช่น รัฐบาลมีการแจกบัตรสวัสดิการ คนมาใช้บริการส่วนมากก็จะไปใช้บริการห้างเจริญภัณฑ์มากกว่า และตอนนี้ก็มีไวรัส COVIC-19 ขึ้น คนก็มาใช้บริการน้อย ไม่ได้กำไรมากกว่าเมื่อก่อน แถมค่าเช่าตอที่แพง จะเอาที่ไหนมากิน...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3, 2 มีนาคม 2563)

หลังการเจริญเติบโตของเมืองพะเยาที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีการสร้างห้างแม็คโครขึ้นมา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการลูกค้าเฉพาะกลุ่มมากยิ่งขึ้น อาทิ กลุ่มพ่อค้าแม่ค้า กลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน ซึ่งจะเป็นลูกค้ากลุ่มลูกค้าปลีก

เนื่องจากห้างแม็คโครมีการขายสินค้าปลีกส่ง วัตถุดิบในการประกอบอาหาร และมีราคาที่ไม่แพงมากจนเกินไป โดยเฉพาะเนื้อสัตว์ที่ถูกกว่าตลาดสด

“...ใช้บริการห้างแม็คโครบ่อยอยู่ เพราะทำอาชีพเป็นพ่อค้า ก็จะมาซื้อเนื้อสัตว์ไปประกอบอาหาร และที่นี้สินค้าก็ถูก เมื่อก่อนที่ยังไม่มีแม็คโคร ก็ไปซื้อของที่ตลาดสด แต่ของบางครั้งเนื้อสัตว์ก็ไม่พอตามต้องการ เพราะบางครั้งของในตลาดสดก็น้อย เนื้อไม่สวยและไม่ค่อยสด แต่พอเกิดห้างแม็คโครขึ้น ก็มีความสะดวกสบายต่อการใช้จ่ายมากขึ้น ซื้อได้เยอะกว่าตลาดสด ของสดใหม่กว่าตลาด ที่สำคัญถูกด้วย เพราะเราซื้อมาที่ละเยอะ ๆ เพื่อไม่ให้ของในร้านขาด...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4, 2 มีนาคม 2563)

ด้วยความที่นักลงทุนมองเห็นถึงความเจริญเติบโตของเมืองพะเยาถือว่าเมืองพะเยาเป็นหัวเมืองรองที่มีความเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก จึงได้ลงทุนสร้างห้างที่อปปลาซ่าเกิดขึ้น ห้างที่อปปลาซ่าหากมองจากภายนอกก็ให้เห็นถึงความหรูหรา ความทันสมัย จะเน้นในเรื่องความสะดวกสบายที่ครบวงจร ทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าให้บริการได้ มีการนำเทคโนโลยีต่างมาประยุกต์ใช้ คนในเมืองพะเยามักจะเข้าไปใช้บริการ เพราะการจัดตกแต่ง แอร์เย็น มีกิจกรรมให้ทำมากมาย อาทิ โรงภาพยนตร์ ห้องร้องเพลงคาราโอเกะ ตู้เกม ดังนั้นจึงเป็นการดึงดูดให้คนรุ่นใหม่เข้ามาใช้เพิ่มมากขึ้น

“...อย่างหนูเป็นนักเรียน หนูก็จะมาใช้บริการห้างที่อปปลาซ่า เพราะว่าห้างนี้เป็นห้างที่ดีที่สุดของพะเยา เพราะเมื่อก่อนส่วนใหญ่ก็ไปเดินห้างเจริญภัณฑ์บ้างเพราะเป็นห้างที่เก่าที่สุดของพะเยา แต่หนูมองว่าห้างเจริญภัณฑ์เป็นห้างที่มาซื้อของมากกว่าเที่ยว แต่ห้างที่อปปลาซ่า เป็นห้างที่มีทุกอย่างและมีความสะดวกสบายมากกว่าห้างอื่น ๆ เพราะเวลาเลิกเรียนก็จะมาห้างนี้ ไม่ว่าจะมากินข้าว เล่นเกมส์ หรือดูหนังกับเพื่อนไม่ก็ครอบครัว...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5, 2 มีนาคม 2563)

“...มีอาชีพเป็นผู้ประกอบการห้างที่อปปลาซ่า เป็นคนจังหวัดพะเยาตั้งแต่เกิด มาทำงานที่ห้างที่อปปลาซ่า มาประมาณ 2 ปี มาทำงานได้เพราะมีคนรู้จักเขาทำงานอยู่ที่ที่อปปลาซ่าอยู่แล้ว เขาเลยชวนให้มาทำงานที่นี่ ที่เลือกมาทำงานที่นี่ เพราะเมื่อก่อนขายอาหารตามสั่ง เลยคิดว่าถ้ามาขายในห้างน่าจะขายได้ดีกว่า คนส่วนใหญ่สมัยนี้นิยมมาเดินห้างมากกว่า มีทั้งความสะดวกสบาย แอร์เย็น มีที่นั่ง เมื่อห้างที่อปปลาซ่า มาเปิดตัวมีการเปลี่ยนแปลงไป มีคนทุกที่เข้ามาเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นคนพะเยา คนต่างจังหวัด ชาวต่างชาติ นักเรียนนักศึกษา จากที่เมื่อก่อนไม่ค่อยมีคนต่างจังหวัดเข้ามาในพะเยา พอเมืองพะเยามีการเปลี่ยนแปลงก็มีผลกระทบตามมาทั้งด้านดีและไม่ดี ด้านดีก็คือมีคนต่างจังหวัดเข้ามาเยอะ รายได้ก็เยอะขึ้น ต่างชาติชอบของไทย ๆ ด้านไม่ดีก็น่าจะเป็นของที่ขายเมื่อก่อนของถูก ก็ขายได้เยอะ ช่วงนี้ของแพงก็ขายได้น้อยลง แต่ก็พอคุ้มทุนกำไรก็ไม่มากค่าเช่าที่ในห้างก็สูงอยู่...” (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6, 2 มีนาคม 2563)

อย่างไรก็ตาม การเจริญเติบโตของเมืองพะเยา ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านประเพณีวัฒนธรรม ทำให้ผู้ประกอบการต้องการหันมาลงทุนประกอบอาชีพในเมืองพะเยา ถึงแม้ว่าเมืองพะเยาจะเป็นเมืองทางผ่าน แต่เมื่อได้รับการพัฒนานักได้เป็นจุดที่นักท่องเที่ยวมากมายเข้ามา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จนเกิดเป็นสังคมใหม่ที่มีคนต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าที่มักมีผู้ประกอบการเข้ามาลงทุน และผู้คนในเมืองพะเยาเริ่มหัน

มาใช้บริการมากยิ่งขึ้น เนื่องจากความสะดวกสบายและบริการที่ครบวงจรซึ่งห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ ความเป็นเมือง ความทันสมัยที่จะทำให้วิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาค่อย ๆ เปลี่ยนไปอย่างไม่รู้ตัว เช่น รักความสะดวกสบาย ใช้ชีวิตที่เร่งรีบ มีแบบแผนในการดำเนินชีวิต ต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง การเพิ่มความก้าวหน้าให้กับชีวิตและความเป็นอยู่แบบเมือง และการเกิดห้างสรรพสินค้าในปัจจุบันพยายามที่จะนำเสนอความเป็นเมืองมาก จนทำให้วิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาเดิมถูกรอบำในการเปลี่ยนแปลงไปให้เป็นสังคมเมืองสมัยใหม่

วิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาหลังการเกิดห้างสรรพสินค้า เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบเดิมจากกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบธุรกิจร้านอาหาร แต่เดิมต้องตื่นเช้าขึ้นมาเตรียมวัตถุดิบ แต่ในปัจจุบันจะออกไปซื้อวัตถุดิบเมื่อใดก็ได้ เนื่องจากห้างสรรพสินค้าเปิดตลอดเวลา วัตถุดิบจากห้างก็มีเพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มพ่อค้าแม่ค้า กลุ่มพนักงานบริษัทที่ต้องใช้ชีวิตอย่างเร่งรีบให้ทันต่อเวลา ก็มักจะรับประทานอาหารเช้าในห้างเพื่อตอบสนองต่อความสะดวกสบายแก่ตนเอง ในห้างสรรพสินค้ามีที่นั่งพักรับประทานอาหาร มีแอร์ที่เย็นฉ่ำคอยให้บริการมีร้านกาแฟให้ดื่ม แม้แต่การคุยงานหรือการติดต่อประสานงานก็นัดติดต่อพูดคุยในห้างสรรพสินค้า คนพะเยาแต่ละคนจะมีรูปแบบการเลือกใช้ห้างสรรพสินค้าตามความประสงค์และความต้องการของตนเอง อาทิ การใช้ห้างเจริญภัณฑ์ผู้ให้บริการมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐในการซื้อของใช้ภายในครัวเรือน ส่วนผู้ใช้บริการในห้างเทสโก้โลตัส มักจะเลือกใช้ในการจ่ายเงินค่าบริการทั้งค่าน้ำค่าไฟและค่าโทรศัพท์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสะดวกสบายที่มากยิ่งขึ้นของชีวิตคนเมืองพะเยา

สรุปผล

จากการศึกษาเรื่อง การก่อตัวของห้างสรรพสินค้ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนพะเยา พบว่า ปัจจุบันเมืองพะเยาได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นและวิถีชีวิตของคนเมืองพะเยาเปลี่ยนไป ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของประชากรที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองพะเยาหลังเกิดการเจริญเติบโตของเมืองมีเพิ่มขึ้น และยังเข้ามาอาศัยมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากการเกิดของห้างสรรพสินค้า เพราะมีโอกาสดทางอาชีพที่หลากหลาย ทำให้เกิดการหลั่งไหลของประชากรต่างถิ่นมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเมืองพะเยา ส่งผลให้บริเวณโดยรอบของห้างสรรพสินค้ามีอาคารบ้านเรือนและประชากรที่หนาแน่น จากทศวรรษที่ 50 มีประชากรทั้งหมด 517,622 คน เพิ่มมาจากทศวรรษที่ 40 จำนวน 30,043 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547) ซึ่งเป็นจำนวนที่ได้รับการจดทะเบียนการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพ เนื่องจากการเจริญเติบโตของเมืองและการก่อตั้งห้างสรรพสินค้าส่งผลให้เกิดการขยายตัวของเมืองพะเยาขึ้นอย่างรวดเร็ว และการประกอบอาชีพนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่ประกอบอาชีพเกษตรกร กลายเป็นกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าเพิ่มขึ้นไม่ว่าจะเช่าขายของในพื้นที่ห้างสรรพสินค้าหรือตามเมืองพะเยา และยังมีกลุ่มอาชีพใหม่ที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ กลุ่มพนักงานบริษัท กลุ่มข้าราชการ เป็นต้น การเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าในเมืองพะเยาระยะเวลาต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มคนและชนชั้นต่าง ๆ ที่แตกต่างกันและหลากหลายกลุ่มทั้งในด้านการรูปแบบการบริโภคและการเข้ามาประกอบอาชีพในห้างสรรพสินค้าประเภทต่าง ๆ จึงสะท้อนให้เห็นการก่อตัวของกลุ่มอาชีพใหม่ ๆ และการขยายตัวของชนชั้นกลางในเมืองพะเยาที่เพิ่มมากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง การก่อตัวของห้างสรรพสินค้ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตคนพะเยา พบว่า เมืองพะเยาเป็นเมืองที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่เก่าแก่และหลากหลาย ผู้คนในเมืองพะเยาอยู่แบบวิถีชีวิตชนบท ทำให้ประเพณีวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่โดดเด่นและดึงดูดผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวหรือค้าขาย ซึ่งหลังจากการเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยามีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มากขึ้น การเพิ่มขึ้นของประชากรก็เช่นเดียวกับผลพวงมาจากการพัฒนาเมืองและการเกิดของห้างสรรพสินค้า โดยห้างสรรพสินค้านั้นก็เสมือนเป็นจุดศูนย์กลางที่ดึงดูดคนเข้ามาในเมืองอีกหนทางหนึ่ง ทำให้เมืองพะเยาเกิดการเปลี่ยนแปลงที่หลายด้าน เช่น ด้านอาชีพ ด้านวิถีชีวิต แต่ห้างที่เกิดขึ้นในเมืองพะเยาไม่ได้ดึงความเป็นเมืองพะเยาเข้ามาร่วมด้วย เช่น ในด้านประเพณีวัฒนธรรมที่ควรมีการส่งเสริมหรือเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จัก หรือจะเรียกได้ว่าเป็นการบูรณาการวิถีชีวิตท้องถิ่นเข้าร่วมกับความทันสมัย แต่เนื่องจากห้างสรรพสินค้านั้นมีบทบาทเฉพาะของตนที่เน้นบริการผู้บริโภค และความสะดวกสบาย ซึ่งผลจากการศึกษาดังกล่าวไม่สอดคล้องกับทรงชัย ทองปาน ที่ศึกษาเรื่องการขยายตัวของเมืองกับการลดลงของสวนทุเรียนนนท์ พบว่า การขยายตัวของเมืองทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างเมืองกับเมือง และเมืองกับชนบท จากการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คน การเข้ามาของห้างสรรพสินค้าที่มาร่วมกับคนเมือง จนกลายเป็นศูนย์กลางของพื้นที่สำหรับการบริโภคแบบเมืองของคนที่อยู่ในเขตชานเมือง ซึ่งการลดลงของทุเรียนสาเหตุหลักมาจากปัญหาน้ำท่วมมิใช่มาจากการขยายตัวของห้างสรรพสินค้า ทั้งนี้เหตุที่ไม่สอดคล้อง เนื่องจากการจังหวัดนนทบุรีมีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การปลูกทุเรียน ซึ่งสวนทุเรียนนนท์เป็นสินค้าชื่อดังของจังหวัด ที่คนในพื้นที่นิยมปลูกและบริโภค และหลังเกิดการขยายเมืองทำให้ห้างสรรพสินค้าเข้ามาในพื้นที่ แต่ห้างสรรพสินค้านั้นได้มีการหยิบยืมสินค้าท้องถิ่นชื่อดังอย่างทุเรียนมาเพื่อสร้างจุดขาย และในขณะเดียวกันห้างสรรพสินค้าก็กลายเป็นพื้นที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนสินค้าให้แก่ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความไม่สอดคล้องของเมือง ที่ว่าห้างสรรพสินค้าของเมืองพะเยาไม่ได้หยิบยืมความเป็นท้องถิ่นมาเข้าร่วมกันเช่นเดียวกับเหมือนกับเมืองนนทบุรีที่นำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเอกลักษณ์ควบคู่ในการขยายพื้นที่การขยายเมือง และสวนทุเรียนนนท์

ผลการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับทฤษฎีคตินิยมแบบเมืองของเวอร์ธ (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2554) ที่กล่าวว่า คนเมืองจะมีวิถีชีวิตต่างจากชนบท คนเมืองต้องพึ่งพาอาศัยกันเป็นอย่างมาก ต้องแยกแยะชีวิตทางสังคมออกเป็นส่วน ๆ มักมีการแสดงออกอย่างไม่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง การแสดงออกพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนเมืองเป็นไปตามแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบเมืองของสังคมเมืองพะเยาหลังการเกิดห้างสรรพสินค้าทำให้วิถีชีวิตหลังการเกิดห้างคนในเมืองพะเยาจะมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบแข่งกับเวลามีระเบียบแบบแผนในการใช้ชีวิตมากขึ้น ซึ่งเป็นผลอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรเมือง ในเมืองพะเยาผู้คนต่างหลั่งไหลเข้ามาในเมืองพะเยามักจะมีวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไป ทำให้ผู้คนไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแบบเป็นส่วนตัว รู้จักกันแค่เพียงผิวเผิน ด้วยเหตุนี้ทำให้เห็นว่าคนเมืองพะเยาได้รับการพัฒนาไปด้วยไม่เฉพาะเมืองพะเยาเท่านั้น วิถีชีวิตของคนเมืองก็ได้เริ่มถูกครอบงำโดยเมืองจนมาถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาที่สอดคล้องตาม 4 ลักษณะของกระบวนการกลายเป็นเมือง ตามทฤษฎีการกลายเป็นเมือง (อิทธิพร ขำประเสริฐ, 2554) กล่าวคือ เมืองพะเยาเป็นการขยายตัวจากชนบทเข้าสู่เมืองโดยมีรูปแบบเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตมาก เกิดการสร้างห้างสรรพสินค้าและนำเทคโนโลยีเข้ามาประกอบสร้าง และด้วยความที่เมืองพะเยาเกิดการเจริญเติบโตทำให้มีประชากรการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากยิ่งขึ้นจากเดิม ผู้คนนิยมเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อเข้ามาทำงานหาเงินในการเลี้ยงชีพ โดยการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งแต่เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อย้ายถิ่นฐานเข้ามาจึงผันตัวมาทำค้าขายและเกิดผู้ประกอบการร้านค้ามากยิ่งขึ้น ในขณะที่มีผู้บริโภคที่มาใช้บริการในห้างสรรพสินค้าแห่งต่าง ๆ ก็ประกอบอาชีพรับราชการ บริษัทเอกชน เจ้าของธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าการก่อตัวของคนกลุ่มใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าในอำเภอเมืองพะเยามีรูปแบบในการใช้ชีวิตที่สลับซับซ้อนและมีลักษณะวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลางเพิ่มมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. 44(2), 34-64.
- ทรงชัย ทองปาน. (2562). การขยายตัวของเมืองกับการลดลงของสวนทุเรียนนนท์. *วารสารสังคมวิจัยและพัฒนา*. 1(2), 23-41.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2548). *กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองพะเยา พ.ศ. 2548*. สืบค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2563. สืบค้นได้จาก https://www.dpt.go.th/wan/lawdpt/data/01/122_124_271248_33.pdf
- วีระ อนันต์ธนาโรจน์. (2531). *ผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการค้าปลีก ต่อพฤติกรรมการเดินทางจับจ่ายในเมืองพิษณุโลก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563. สืบค้นได้จาก <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/48553?fbclid=IwAR017dKO0qZBPrffX9KCaBWVLg29OcHOW7qER1EB2GSAOrUTM3JLZ17Q0>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2547). *รายงานสถิติจำนวนประชากรจังหวัดพะเยา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2563. สืบค้นจาก http://phayao.old.nso.go.th/nso/project/search/index.jsp?provinceid=52&fid=3&fbclid=IwAR3UExMYn1mmTj9ji7ISXOXVQP5J38E05NkxrcAtqQWW_VB3YXmYemTrpHk
- อิทธิพร ขำประเสริฐ. (2554). *แนวความคิดและทฤษฎีการศึกษาสังคมวิทยาเมืองเบื้องต้น*. สืบค้นเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2563. สืบค้นจาก https://issuu.com/itthipornkhumprasert/docs/5f099ca5a08e7f?fbclid=IwAR2oF6O1x3Of8PQrEB5KpMN5Bs9ewCOo_VYwPBKti21rml8fCsAYHVrnExw

การสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1. กลุ่มผู้ใช้บริการ (ลูกค้า). สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2. กลุ่มผู้ใช้บริการ (พ่อค้าแม่ค้า). สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3. กลุ่มผู้ใช้บริการ (นักเรียน). สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4. กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าที่เช่าพื้นที่ในห้างสรรพสินค้าท็อปพลาซ่า.

สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5. กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าที่เช่าพื้นที่ในห้างสรรพสินค้าโลตัส. สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563

ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 6. กลุ่มผู้จัดการห้างแม็คโคร และท็อปพลาซ่า. สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2563